

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЇ, ГЕОГРАФІЇ І ЕКОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ**

ТУРИСТИЧНІ КЛАСТЕРИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти “магістр”

Виконав: студент 2 курсу 215-м групи

Спеціальності: 106 Географія

Костюкович Ілля Олексійович

Керівник: к.геогр.н, доц. Молікевич Р.С.

Рецензент: к.геогр.н, доц. Котовський І.М.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи поняття туристичних кластерів	5
РОЗДІЛ 2. Соціально-економічне становище та умови і фактори розвитку туристичних кластерів в межах Миколаївської області	15
2.1. Географічне та економічне положення області.....	15
2.2. Соціально-економічне положення районів області (за новим адміністративно-територіальним устроєм).....	20
РОЗДІЛ 3. Туристичні кластери Миколаївської області	25
3.1. Загальні відомості про туристичні кластери Миколаївської області.....	25
3.2. Кластери та під-кластери Миколаївської області.....	26
РОЗДІЛ 4. Перспективи розвитку туристичних кластерів Миколаївської області	42
4.1. Перспективи розвитку Північно-Бугського туристичного кластеру.....	42
4.2. Перспективи розвитку Побугського туристичного кластеру.....	42
4.3. Перспективи розвитку Східного туристичного кластеру.....	43
4.4. Перспективи розвитку Центрального туристичного кластеру.....	44
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ	51
ДОДАТОК А.....	51
ДОДАТОК Б.....	52
ДОДАТОК В.....	53
ДОДАТОК Г.....	54

ВСТУП

На сьогоднішній час туризм стає все більш важливою та невід'ємною частиною світової економіки, і наша країна не є винятком, а тому і в Україні туристична сфера є важливим фактором розвитку як країни в цілому, так і кожного її регіону окремо. Звертаючи увагу на економічні труднощі з якими наша країна зіштовхнулася в останні роки, сфера туризму та відпочинку не втратила своєї актуальності. А тому розвиток туризму це важливий фактор для розвитку інфраструктури країни та залучення інвестицій у її розвиток. Миколаївська область – це високо розвинутий індустріальний регіон держави, який визначається потужною багатогалузевою промисловістю, що посідає значне місце в структурі народногосподарського комплексу України, але також має значний туристичний потенціал. Наприклад: Історико-археологічний заповідник «Ольвія», НПП «Білобережжя Святослава», НПП «Бузький Гард», РЛП «Приінгульський», ПЗ «Сланецький степ», ЛП «Тилігульський», а також це узбережжя Чорного моря, на якому розташовується велика кількість баз відпочинку, пляжів та інших об'єктів рекреаційної інфраструктури.

Метою дослідження є розробка теоретичних засад територіальної організації рекреаційного господарства Миколаївської області та побудова на її основі кластерної моделі організації рекреаційного господарства.

До основних **задач** можна віднести:

- Охарактеризувати рекреаційне господарство Миколаївщини;
- На основі рекреаційного господарства Миколаївщини створити кластерну модель організації рекреаційного господарства Миколаївщини;
- Розглянути перспективи розвитку рекреації на території Миколаївської області.

Об'єкт дослідження: об'єкти рекреації що розташовуються на території Миколаївської області та її рекреаційні ресурси які можуть бути використані в рекреаційній діяльності.

Предмет дослідження: теоретичні засади формування та становлення територіально-організаційної структури рекреаційного господарства області та його подальшого функціонування.

Методи дослідження: картографічний, статистичний, аналіз, синтез, узагальнення, географічне районування, географічне описання.

Робота складається з вступу, 4-х розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків (А – Г). Загальний обсяг **43** сторінки друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОНЯТТЯ ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ

Під поняттям «Туристичний кластер» (від англ. cluster - «гроно», «група», «скупчення») розуміють концентрацію на певній території підприємств індустрії туризму, які взаємодіють між собою з метою створення туристичного продукту. Групи підприємств спільно використовують туристичні ресурси, інфраструктуру, ринок праці та взаємодоповнюють один одного [11,2].

Зацікавленість більшості країн у створенні кластерів зумовлена насамперед двома причинами: по-перше, кластери сприяють розвитку бізнесу, а по-друге, дають змогу підвищити інтенсивність появи нових підприємств в їх межах. Як свідчить світовий досвід, у тих країнах, де з метою реалізації кластерної моделі були створені та профінансовані державні програми, економіка відповідних галузей набула набагато більшого розвитку, ніж там, де кластери формувалися лише за рахунок власного потенціалу [11].

Світова практика формування і розвитку кластерів дає підстави виокремити такі напрями участі уряду в цьому процесі: структурна політика, орієнтована на створення сприятливих і стабільних умов, які б давали змогу підприємствам збільшувати їх конкурентоспроможність та інноваційний потенціал, посередницька політика, спрямована на ідентифікацію і стимулювання інноваційної кластеризації шляхом надання стратегічної інформації та задоволення попиту і пропозиції [12].

Суть кластерної концепції полягає у забезпеченні виробничо-комерційної діяльності і вдосконаленні ділових та особистісних відносин, які повинні набути характеру органічно взаємопов'язаної та нерозривної ділової співпраці. В науковій літературі окреслені такі передумови

створення кластерів: близькість ринків; забезпеченість спеціалізованою робочою силою; наявність постачальників, засобів виробництва та інших ресурсів; доступність специфічних місцевих ресурсів; ефект масштабності у виробництві; наявність інфраструктури; низька вартість трансакцій; високоякісний доступ до інформації [16].

Хоча всі ці індикатори є суттєвими для підприємств, що входять до кластерів, проте практично важливим для кожного з них зокрема є такий індикатор, як спеціалізована робоча сила. Якщо за рахунок використання сучасних інформаційних технологій можна деякою мірою компенсувати фактор близькості до постачальників, можливості науково-дослідної роботи або доступ до обладнання виробників, то для спеціалізованої робочої сили альтернативи немає. Тому відповідність робочої сили у поєднанні з можливістю спеціалізованого навчання забезпечує найзначущішу регіональну конкурентну перевагу створення кластерів [17].

Від мети створення кластери можуть мати внутрішню орієнтацію (наприклад, спрямовані на активізацію підприємницької діяльності в галузі чи регіоні, розв'язання проблем зайнятості) або експортно-орієнтовану спрямованість. Саме до таких і належать туристичні кластери [17].

Туристичний кластер розглядається як система інтенсивної виробничо-технологічної та інформаційної взаємодії туристичних підприємств, постачальників базових і додаткових послуг з приводу створення «основного продукту» кластера – туристичного продукту. До туристичних кластерів належать групи, сконцентровані географічно в межах регіону підприємств, які спільно використовують спеціалізовану туристичну інфраструктуру, локальні ринки праці та інші функціональні структури господарства [21].

Провідну, стрижневу роль у туристичному кластері відіграють туристичні підприємства (зазвичай, потужні туроператорські фірми), які

експортують свої послуги за межі регіону, країни. На нижчому рівні знаходяться різноманітні туристичні агентства, а також численні підприємства з розміщення, харчування, транспортування туристів, надання супутніх послуг і виробництва товарів туристичного попиту. І всі вони об'єднуються спільним бізнес-кліматом, в межах якого формуються необхідні для функціонування туристичного кластера трудові ресурси, технології, а також діють різні стимули, включаючи податкову систему, адміністративне регулювання та бар'єри. Туристичні кластери різняться рівнем організованості, потенційними можливостями, специфікою внутрішньої взаємодії та рівнем державної підтримки [10].

Український економіст Станіслав Іванович Соколенко запропонував таку класифікацію туристичних кластерів [18]:

1) Конкурентні – кластери які давно сформовані та мають значні конкурентні переваги світового масштабу (наприклад, моди – у Парижі, автомобільний – у Детройті, квітів – в Амстердамі);

2) Зрілі – давно сформовані кластери з низьким рівнем працевлаштування або його відсутністю (наприклад меблеві або швейні кластери у країнах Західної Європи);

3) Стратегічні – невеликі кластери, але життєво важливі для розвитку конкретних регіонів (наприклад кластер з виведення особливих порід великої рогатої худоби у Новій Зеландії);

4) Виникаючі – нові кластери, що мають високі темпи розвитку (наприклад медіа-кластер в Австрії);

5) Стабілізаційні – кластери, що підвищують рівень диверсифікації економіки регіону (наприклад туристичні кластери в Каліфорнії);

6) Потенційні – кластери які мають необхідні умови для формування і можуть бути використані для економічного розвитку (наприклад кластери з

розробки та впровадження технологій захисту навколишнього середовища в Фінляндії).

Професор університету Гонконгу М. Енрайт запропонував дещо іншу класифікацію туристичних кластерів [18]:

1) Працюючі – кластери які характеризуються самоусвідомленням і здатні реалізувати свій потенціал, зокрема, готові виробляти продукції більше, ніж виробляли б всі учасники кластера разом;

2) Приховані – кластери які мають нові можливості, але поки що не використовуються;

3) Потенційні – кластери, для яких є характерним сприятливе поєднання передумов і факторів формування і розвитку в майбутньому;

4) Політично керовані – кластери, які мають підтримку із боку уряду, але не володіють «критичною масою»;

5) Ті, що приймають бажане за дійсне – кластери, які не мають жодних особливих конкурентних переваг, окрім бажання сформувати кластер.

Враховуючи наведені класифікації можна зробити висновок, що конкурентних та зрілих туристичних кластерів в Україні поки що нема. До стратегічних туристичних кластерів, що покликані відігравати істотну роль в економічному розвитку відповідних територій можна віднести: туристичний кластер історичних малих міст Західної України, а також кластер агро-екотуризму «Оберіг» (Хмельницька область), а також ті, що будуть створені у сфері сільського зеленого туризму на всій території України (у сільській місцевості). До групи стабілізаційних належить кластер у Миргороді, метою створення якого є диверсифікація економічної діяльності в регіоні [12,15].

Як свідчить світовий досвід, більшість туристичних кластерів постійно налагоджують і зміцнюють різноманітні зв'язки з іншими кластерами. До найщільніших можна віднести їх зв'язки із продовольчими кластерами,

медіа-кластерами, а також швейними та автомобільними кластерами. Так в Україні перспективними є зв'язки туристичного кластера «Південне туристичне кільце» із продовольчим кластером, а потенційний туристичний кластер в Івано-Франківській області із кластером «Ліжникарство та інші художні промисли» [12,15].

Отже, можна зробити певний висновок, що взаємозалежність членів туристичного кластера проявляється в тому, що ефективна робота кожного з них створює передумови для успіху інших учасників. Як результат, усі компанії туристичного кластера отримують вигоду від спільних зусиль у вигляді ширшого кола можливостей та збільшених прибутків. У туристичному кластері через налагодження взаємодії створюються умови, які є сприятливими для виробництва нових видів послуг, як результат, формується інноваційне і ділове конкурентне середовище .

Структурно туристичний кластер поділяється на чотири основні сектори [3]:

1) Сектор виробництва туристичних послуг об'єднує туроператорські фірми та турагенства, заклади з розміщення та оздоровлення туристів (готелі, мотелі, кемпінги, санаторно-курортні заклади, турбази), підприємства з перевезення туристів (автотранспортні підприємства, авіакомпанії, залізниці тощо), заклади з організації харчування туристів (ресторани, кафе, їдальні), та заклади з організації дозвілля туристів (екскурсійні бюро, музеї, театри, заклади індустрії розваг (казино, аквапарки та ін.), національні природні парки, заповідники, заказники, ботанічні сади, зоопарки. Цей сектор охоплює підприємства, які безпосередньо виробляють і реалізують туристичні послуги.

2) Сервісний сектор об'єднує банківсько-кредитні та страхові установи, навчальні заклади туристичного профілю, наукові установи, а також бізнес-центри, лізингові компанії. Підприємства сервісного сектора надають

різноманітні послуги (фінансові, освітні, посередницькі) ключовим підприємствам кластера.

3) Допоміжний сектор. По-перше, включає різноманітні підприємства з виробництва сувенірів, туристичного спорядження, специфічних для певної місцевості товарів; по-друге, поліграфічні підприємства, картографічні фабрики, періодичні видання, теле-радіокомпанії; по-третє, органи державної влади, агенції регіонального розвитку, міжнародні та державні фонди і програми.

4) Сектор забезпечення життєдіяльності туристичного кластера пов'язує між собою окремі сектори та підприємства туристичного кластера, забезпечуючи координацію їх діяльності. Але варто зазначити, що така структура туристичного кластера не є сталою, тому що склад учасників може розширюватися. Все частіше встановлюються зв'язки з іншими кластерами економіки (найчастіше з продовольчими, автомобільними, медіа-кластерами). До його складу входять маркетинговий, рекламно-інформаційний, логістичний і юридично-аудиторський відділи.

Для туристичного кластера не всі перелічені елементи є обов'язковими. В залежності від щільності зв'язків підприємств туристичного бізнесу та пов'язаних і підтримувальних галузей та рівня сформованості кластера, склад його учасників може розширюватися. Також, з частиною компаній сервісного та допоміжного секторів туристичний кластер може укласти угоди про співпрацю, але вони можуть не передбачати їх входження до кластеру [5].

Так у межах укладеної «Угоди про взаємодію та співпрацю з соціально-економічного розвитку малих міст Західної України у напрямі туризму і ремесл» заплановано створення кластеру історичних малих міст Західної України. До ініціативи приєдналися державні адміністрації таких міст як: Бережани, Борщів, Бучач, Збараж, Зборів, Кременець, Коропець,

Почаїв, Підгайці, Золочів, Жовква, Галич, Косів, Рогатин, Яремча, Ізяслав та Хотин, Спілка з розвитку туризму та ремесл малих міст Західної України «Золоте Опілля», Державна туристична адміністрація України та Дослідницький інститут «Трайєнгл». Метою створення даного туристичного кластера є розробка і реалізація місцевих програм із розвитку туризму та ремесл малих міст Західної України, інформаційна, організаційна та фінансова підтримка розвитку туризму в містах які обрали туризм за стратегію свого розвитку, забезпечення тісної співпраці туристичних підприємств з банківськими установами та провідними туристичними фірмами України. У процесі формування туристичних кластерів подібні та взаємопов'язані підприємства і організації взаємодоповнюють один одного та кооперуються між собою з метою розвитку відносин взаємної довіри і взаємообміну ідеями, а також інформацією і координацією дій. Значний розвиток довіри дає можливість знизити вартість операцій які здійснюються між партнерами. Якщо туристичні компанії раніше не співпрацювали разом, але мали певну інформацію стосовно один одного і підтримували незначні зв'язки в межах регіону, то вони вже мають спільну базу для формування довіри [16].

Членство в туристичному кластері дає можливість насамперед зміцнити конкурентоспроможність кожного із підприємств. Але при цьому кластери є добровільними об'єднаннями туристичних і споріднених підприємств, що зазвичай співпрацюють із науковими та освітніми установами, органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності туристичних послуг на зовнішніх ринках. В межах туристичних кластерів існує така модель поєднання різних підприємств у якій одні і ті ж самі підприємства можуть конкурувати між собою і одночасно співпрацювати між собою для розробки певних спільних рішень, розробки спільних ініціатив. Кластерна модель передбачає не

тільки взаємовигідну співпрацю, обмін інформацією, ідеями, технологіями, працівниками, а й обов'язково передбачає наявність конкуренції між ними [18].

Кластерна модель організації туристичної діяльності відрізняється відсутністю централізованого впливу, дотриманням умов рівноправності, створенням умов для зростання ринкової конкуренції серед виробників туристичних послуг тощо. Окрім того, діяльність туристичних кластерів спрямована на забезпечення [9]:

1) Інноваційності, адаптивності до умов зовнішніх ринків туристичних послуг, що постійно змінюються, взаємної діагностики підприємств кластера;

2) Максимального використання інформаційних і комунікаційних технологій (реклама в інтернеті, електронна торгівля туристичними послугами);

3) Підвищення рівня кваліфікації та інтелектуального потенціалу робітників.

Основними перевагами кластерної моделі організації туристичного бізнесу в регіоні є [9]:

1) Використання ефекту масштабу, за якого економічна ефективність спільної діяльності об'єднаних у туристичний кластер підприємств є вищою порівняно з відокремленою діяльністю. Водночас з'являється можливість сформувати «критичну масу», необхідну для вирішення різноманітних організаційно-управлінських питань;

2) Розширення доступу до інновацій, що досягається за рахунок зустрічних міжфірмових потоків ідей та інформації;

3) Формування локального галузевого ринку праці, що уможливорює обмін працівниками, їх стажування, підвищення кваліфікації;

4) Зменшення собівартості послуг за рахунок спільного використання туристичних ресурсів і туристичної інфраструктури, розширення кола постачальників і споживачів туристичних послуг, що конкурують між собою, розвитку кооперування, договірної спеціалізації.

Окрім того, об'єднавшись у туристичний кластер туристичні підприємства отримують можливість більш ефективно відстоювати свої інтереси на рівні місцевих органів влади, а також брати участь у великих інвестиційних програмах. Механізм формування туристичних кластерів традиційно складається з двох складових: з одного боку, це створення ініціативної групи з формування кластера, до якої мають увійти представники ключових підприємств потенційного туристичного кластера, так і фахівці які мають досвід в упровадженні кластерної моделі в інших регіонах або галузях (наприклад, спеціалісти агенцій регіонального розвитку, експерти різноманітних програм та ініціатив); з іншого – необхідною умовою є офіційне визнання та реєстрація кластера органами державної та місцевої влади [16].

Отже, очевидними перевагами кластерної моделі організації туристичної діяльності національних підприємств є можливості виходу і закріплення на зовнішніх ринках. При цьому довготермінова стратегія розвитку туристичних кластерів повинна визначатися у співпраці із місцевими органами державної влади та ключових підприємств туристичного бізнесу. Її важливими аспектами є розробка та вдосконалення законодавчої бази організації туристичних кластерів в Україні, становлення системи навчання та підготовки спеціалістів зі створення та впровадження кластерної моделі у сфері туризму з урахуванням потреб і перспектив розвитку регіонів, а також створення навчальної системи для навчання і перекваліфікації фахівців для роботи на підприємствах у межах туристичних кластерів [5,16].

Отже, сутність кластерного підходу полягає в тому, що це є нова управлінська технологія, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність окремого регіону, галузі або обох разом. Тобто, застосовуючи кластерний підхід, ми підвищуємо ефективність функціонування та конкурентоспроможність підприємств регіону (оскільки кластер обмежений географічно) шляхом об'єднання та координації зусиль (у тому числі і в просуванні вперед визначеного спільного продукту, в нашому випадку туристичного) не лише безпосередніх виробників продукту, а й допоміжних підприємств, які опосередковано пов'язані з виробництвом кінцевого продукту кластера, а також підвищення ефективності функціонування підприємств за рахунок впровадження інноваційних підходів та новітніх наукомістких технологій.

РОЗДІЛ 2.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ТА УМОВИ І ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ В МЕЖАХ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Географічне та економічне положення області

Миколаївська область розташована на півдні України в басейні нижньої течії Південного Бугу, на півдні омивається водами Чорного моря. Область межує із такими областями України як: Одеська, Кіровоградська, Дніпропетровська та Херсонська. Протяжність області із заходу на схід становить 204 км, із півночі на південь 194 км, а площа області складає 24,6 тис. км² (4,1 % від загальної площі України). Населення області 1 131,1 тис. осіб (станом на 2019 рік) [14].

Поверхня Миколаївщини являє собою рівнину, полого нахилена у південному напрямі. Більшу її частину займає Причорноморська низовина. На півночі знаходяться відроги Подільської височини (правобережжя Південного Бугу) та Придніпровської височини (лівобережжя Південного Бугу). Схили височин густо розчленовані ярами, балками та річковими долинами. Узбережжя Чорного моря порізане лиманами [1].

По території області протікає 85 річок (довжиною більше 10 км кожна), які належать до басейнів Південного Бугу та Дніпра. Серед них можна виділити найбільші річки: Південний Буг (довжина в межах області становить 257 км) з притоками Інгулом (179 км), Чичиклією (86 км), Кодимою (59 км), Синюхою (24 км); Інгулець (96 км) з притокою Висунь (195 км), належать до басейну Дніпра. Глибоко в суходіл вдаються Дніпровсько-Бузький (63 км), Тилігульський (60 км) та Березанський (26

км) лимани. Також в області налічується 18 озер загальною площею 11,6 км², 45 водосховищ і 933 ставки. Площі, зайняті водними об'єктами, складають 150,5 тис. га (6,1 % території області) [1].

Область недостатньо забезпечена мінерально-сировинними ресурсами. Промислове значення мають будівельні матеріали: граніти, що відзначаються широкою гамою кольорів і високими декоративними якостями, кварцові піски, вапняки, глини, а також поклади нікелю та урану. Виявлено джерела мінеральних вод [13].

Клімат області визначається як помірно континентальний. Літо спекотне, з частими суховіями та середньою температурою липня +27⁰С, січня 4,5⁰С. Зима в області малосніжна, порівняно тепла. Максимум опадів випадає влітку, переважно у вигляді злив. Море у купальний сезон (червень-серпень) прогрівається до +24⁰С [4].

Населення області станом на 2019 рік становить 1 131,1 тис. осіб, з них 774,1 тис. осіб міське населення (урбанізація 68,4%), а 357 тис. осіб сільське. Статеві вікова структура населення області виглядає наступним образом: чоловіки 523,8 тис. осіб, жінки 606,6 тис. осіб; 0-15 років – 187,2 тис. осіб, 16-59 років – 681,5 тис. осіб, 60 років і старше – 261,7 тис. осіб. Народжуваність склала +7,1, смертність -15,2, природний приріст населення -8,1 (данні за 2019 рік). Середня очікувана тривалість життя при народженні станом на 2019 рік становить 71,32 (чоловіки – 66,26, жінки – 76,26) [14].

Миколаївська область – це індустріально розвинутий регіон країни з потужною багатогалузевою промисловістю. Майже весь промисловий потенціал області зосереджений головним чином у п'яти містах обласного підпорядкування, питома вага яких у загальнообласному обсязі промислової продукції досягає майже 95%. В сільській місцевості розташовані підприємства переробної та поліграфічної галузей,

виробництво будівельних матеріалів. В структурі промисловості основне місце займає машинобудування і металообробка. Також виділяються такі галузі як: суднобудування та енергетичне машинобудування. Промислові підприємства області забезпечують до 50% обсягів продукції суднобудування України, до 90% виробництва газових турбін, 80% обсягів видобування глинозему (сировини для виробництва алюмінію). Лише незначна кількість підприємств області, а саме 11,9% ще залишається у державній власності.

Провідна галузь – суднобудування – представлена в Миколаєві трьома великими підприємствами, а саме «Чорноморський суднобудівний завод», Суднобудівний завод ім. 61 комунара» та «Океан». Основною продукцією цих підприємств є танкери, сухогрузи, контейнеровози, рефрижератори, траулери, плаваючі готелі, катери. Загальновідоме в нашій країні і за її межами виробниче об'єднання «Зоря» - «Машпроект». Вони виготовляють багатопрофільні газотурбінні двигуни, які використовуються як для обладнання кораблів та суден, так і для транспортування природного газу та виробництва електроенергії.

В Миколаївській області також добре розвинуті легка промисловість, харчова промисловість та переробка сільськогосподарської сировини. Легка промисловість області представлена значною кількістю швейних підприємств, які займаються виробництвом чоловічого, жіночого та дитячого одягу (АТ «Евіс», «Санта Україна», «Іскра», «Южанка», «Чайка», «Радуга»), трикотажу та галантерейних виробів (АТ «Аура», «Ангела»), шкіряну сировину, шкіргалантерею та різноманітне взуття (АТ «Возко», «Ніккожа», «Ніко») [14].

Одне із провідних місць в області займає добре розвинута харчосмакова галузь. М'ясна промисловість представлена Миколаївським, Вознесенським, Первомайським м'ясокомбінатами, двома

птахокомбінатами та птахофабриками, 32-ма ковбасними цехами. Переробкою молока займаються 16 підприємств, а найбільшими з них є ЗАТ «Баньє-Україна» і Первомайський молочно-консервний комбінати. Виробництвом борошна, хлібобулочних та макаронних виробів займаються підприємства «Елеваторзернопрома», хлібопекарної промисловості та приватні хлібопекарні. Також в Миколаївській області є кондитерська фабрика, 10 харчосмакових фабрик, лікєро-горілчанний завод, 2 пивзаводи і консервних заводи. АТ «Алые паруса» має значні потужності для випуску різноманітної парфюмерно-косметичної продукції. В області також є підприємства які здійснюють капітальне будівництво – 153 будівельно-монтажних організацій та близько 500 малих підприємств [14].

З природно-ресурсного потенціалу промислове значення мають поклади вапняків, гнейсів, кварцевих пісків та глини для виробництва вапна, цегли, шляхових матеріалів. В межах області розвідані поклади кобальто-нікелевих руд, уранових руд, мінеральної води та лікувальні грязі. Сприятливими факторами економіко-географічного положення Миколаївщини є її близькість до промислових центрів Донецько-Придніпровського регіону та вихід до Чорного моря. Це посилює значення області в територіальному поділі праці, зумовлює розвиток портового господарства, морського транспорту загальнодержавного та міжнародного значення, рекреаційного господарства [14].

Місто Миколаїв є центром машинобудування, суднобудування, кольорової металургії, харчової та легкої промисловості із загальною кількістю у 60 промислових підприємств.

Місто Первомайськ – це друге за розмірами місто області, а також значний економічний центр області. Тут виготовляються дощувальні установки «Фрегат», дизелі та дизель-генератори, швейні вироби,

сільськогосподарське обладнання, продукція молочно-консервного комбінату.

Місто Вознесенськ є важливим промисловим центром області з виробництва шкіряних і швейних виробів. Найбільшим підприємством міста є АТ «Возко», яке завдяки розширенню зв'язків з італійськими фірмами зуміло наростити виробництво високоякісної шкіри з місцевої сировини, модернізувати технологічні процеси відповідно до сучасних вимог. Також в місті діють найбільший в області м'ясокомбінат та сирзавод.

Промисловою спеціалізацією міста Очакова є переробка морепродуктів. Тут знаходить найбільше в області підприємство цього профілю – АТ «Очаківський рибоконсервний комбінат» потужністю до 16 млн. умовних банок консервів на рік. Підприємство з 2014 року припинило свою роботу, але з 2018 року підприємство належить ТОВ «Нібулон». З 2019 року на підприємстві відбуваються реставраційні та модернізаційні роботи для відновлення функціонування підприємства.

В області сформувався потужний агропромисловий комплекс. Сільськогосподарське виробництво в області зорієнтовано на виробництво зерна, м'ясомолочної продукції, овоче-баштанних культур, плодів, винограду та ін. Під впливом природно-кліматичних умов і кон'юнктури споживчого ринку склалася збалансована територіальна структура сільгоспвиробництва.

Питома вага області в загальнодержавному виробництві сільськогосподарської продукції досягає 3,3%. Площа сільськогосподарських угідь перевищує 2 млн. га, з яких: рілля складає 1,7 млн. га (понад 5% площ України), зрошувальні землі – більше 200 тис. га, що дає великі можливості для інвестування у сільське господарство Миколаївщини. Родючі землі з досить високими запасами чорнозему

дозволяють вирощувати високоякісне зерно пшениці, ячменю, кукурудзи, овочі і фрукти, виноград і баштанні культури [14].

Отже, можна зробити проміжний висновок: область добре забезпечена промисловими підприємствами, тобто економічний потенціал області достатньо високий, але є значні складнощі з боку населення, тобто: 1) постійно зменшується кількість населення; 2) чисельно жінки переважають над чоловіками; 3) дуже низький рівень природного приросту населення, заміна поколінь; 4) істотно зростає чисельність людей вищепрацевдатного віку, що збільшує навантаження на економіку і стримує темпи її розвитку.

2.2 Соціально-економічне положення районів області (за новим адміністративно-територіальним устроєм)

До 17 липня 2020 року в Україні налічувалося 490 районів (з них в Миколаївській області налічувалось 19 районів). 17 липня 2020 року Верховною Радою України було прийнято Постанову №3650 «Про утворення та ліквідацію районів». Згідно із даною Постановою кількість районів у країні зменшилась до 136 районів (з них 4 в Миколаївській області).

З липня 2020 року Миколаївська область складається з чотирьох районів, а саме: Баштанський, Вознесенський, Миколаївський та Первомайський. Кожен з цих районів об'єднав у собі колишні сусідні райони, але не звертаючи увагу на адміністративні зміни колишні районні центри ще невизначений час будуть виконувати роль умовних центрів колишніх районів. Тому у подальшому в цій роботі буде зустрічатися таке визначення, як «під-район». «Під-район» - це умовна територіальна одиниця територія якої відповідає адміністративно-територіальному поділу Миколаївської області до 17 липня 2020 року.

Баштанський район

Баштанський район розташовується на сході області і межує з Вознесенським і Миколаївським районами, а також з Кіровоградською, Дніпропетровською та Херсонською областями. Район складається з п'яти під-районів: Снігурівський, Баштанський, Березнегуватський, Новобузький та Казанківський. Адміністративний центр району – місто Баштанка. Площа району складає 6 912 км² (28,1% від площі області). Населення району становить 140,5 тис. осіб (20 осіб/км²). Найбільші населені пункти району, міста: Новий Буг – 15 258 осіб, Баштанка – 12 525 осіб, Снігурівка – 12 432 особи; смт: Березнегувате – 7 552 особи та Казанка – 6 972 особи. Рівень урбанізації району становить 39%, сільське населення 85 761 особа (61%).

Промисловість представлена наступними підприємствами: ПАТ «Баштанський сирзавод», «Лощкінський елеватор», «Снігурівський елеватор», ТОВ «Софія-Граніт», ТОВ «Баштанська птахофабрика», а також виробництво будівельних матеріалів, легкої та харчової промисловості.

Вознесенський район

Вознесенський район розташовується на заході області і межує з Первомайським, Миколаївським та Баштанським районами області, а також з Одеською та Кіровоградською областями. Район складається з п'яти під-районів: Доманівський, Веселинівський, Вознесенський, Братський та Єланецький. Адміністративний центр району – місто Вознесенськ. Площа району складає 6 265 км² (25,4% від площі області). Населення району становить 182,5 тис. осіб (34 особи/км²). Найбільші населені пункти району, міста: Вознесенськ – 34,3 тис. осіб; смт: Доманівка

– 5 972 осіб, Веселинове – 5 785 осіб, Олександрівка – 5 200 осіб, Братське – 5 164 осіб, Єланець – 4 838 осіб та Кудрявцівка – 2 029 осіб. Рівень урбанізації району становить 34,7%, сільське населення 119 212 осіб (65,3%).

Промисловість Вознесенського району представлена підприємствами видобувної та переробної промисловості, а саме: електроенергетика, машинобудування та металообробка, деревообробна та целюлозно-паперова, виробництво будівельних матеріалів, легка промисловість (одяг із шкіри), харчова промисловість. Також в районі функціонують такі підприємства як: ПАТ «Возко» (одяг), ТОВ «Вознесенське взуттєве підприємство», ПАТ «Веселинівський завод сухого знежиреного молока», ВАТ «Зелений Гай» (напої), ВАТ «Микитівський гранітний кар'єр», ТОВ «Прибузький гранітний кар'єр», ПП "Промінь С" (їжа).

Миколаївський район

Миколаївський район розташовується у центральній частині області і межує з Вознесенським та Баштанським районами області, а також з Одеською та Херсонською областями. Район складається з п'яти підрайонів: Березанський, Очаківський, Миколаївський, Новоодеський та Жовтневий. Адміністративний центр району – місто Миколаїв. Площа району складає 7 469,5 км² (30,4% від площі області). Населення району становить 656,3 тис. осіб (88 осіб/км²). Найбільші населені пункти району, міста: Миколаїв – 478,9 тис. осіб, Очаків – 13 988 осіб, Нова Одеса – 11 726 осіб; смт: Воскресенське – 4 758 осіб, Березанка – 4 114 осіб, Ольшанське – 3 655 осіб та Первомайське – 2 763 осіб. Рівень урбанізації району становить 79,2 %, а сільське населення 136 396 осіб (20,8%).

Промисловість представлена такими підприємствами як: «ЮГцемент» ПРАТ «Дікергофф Цемент Україна, ПАТ «Чорноморський суднобудівний

завод», ДП «Суднобудівний завод ім. 61 Комунара», ТОВ СП «Нібулон», ДП НВКГ «Зоря»-«Машпроект», ТОВ «Миколаївський глиноземний завод», АТВТ Фірма «Аура» (одяг), ТОВ Миколаївське ВТП «НІКО-ПЛЮС» (одяг), ПРАТ «Лакталіс-Україна» (молочні продукти), ПАТ «Сан ІнБев Україна» (напої), ТОВ «Сандора» (напої), ПАТ «Коблево» (напої), ПАТ «Радсад» (напої), ПАТ "Миколаївський КХП" (їжа), ПрАТ "Засільське ХПП" (їжа), ПП ПК " Золотой теленок" (їжа), «Органік системс» (харчові продукти), «Котляревський елеватор», ФГ «Владам» (їжа), ТОВ «Колос-2011» (їжа), також в межах району діють підприємства медичної, деревообробної та целюлознопаперової, чорної металургії, машинобудування та металообробка та інші.

Первомайський район

Первомайський район розташовується на північному заході області і межує з Вознесенським районом Миколаївської області, а також з Одеською та Кіровоградською областями. Район складається з чотирьох під-районів: Врадіївський, Кривоозерський, Первомайський та Арбузинський. Адміністративний центр району – місто Первомайськ. Площа району складає 3 952 км² (16,1% від площі області). Населення району становить 151,8 тис. осіб (40 осіб/км²). Найбільші населені пункти району, міста: Первомайськ – 63,9 тис. осіб, Южноукраїнськ – 39,3 тис. осіб; смт: Врадіївка – 8 275 осіб, Криве Озеро – 7 583 осіб, Арбузинка – 6 266 осіб, Підгородна – 2 211 осіб та Костянтинівка – 2 142 осіб. Рівень урбанізації району становить 85,4%, сільське населення 22 123 осіб (14,6%).

Промисловість представлена наступними підприємствами: ПРАТ «Санта Україна» (одяг), ВП «Южноукраїнська АЕС», ТДВ «Первомайськдизельмаш», ПАТ «Первомайський молочноконсервний

комбінат», ВАТ «Первомайський кар'єр «Граніт», Первомайський гранітно-щебневий кар'єр, ТОВ "Бандурський олійно – екстракційний завод" (їжа), СТОВ «Промінь» (їжа), ПСП «Кумари» (їжа), також в межах району діють інші підприємства такого профілю як: електроенергетика, чорна металургія, машинобудування та металообробка, суднобудування та судоремонт, деревообробка та целюлозо-паперова промисловість, виробництво будівельних матеріалів, видобуток корисних копалин (урану та нікелю), легка та харчова промисловості.

РОЗДІЛ 3.

ТУРИСТИЧНІ КЛАСТЕРИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Туристичний кластер розглядається як система інтенсивної виробничо-технологічної та інформаційної взаємодії туристичних підприємств, постачальників базових і додаткових послуг з приводу створення «основного продукту» кластера – туристичного продукту. До туристичних кластерів належать групи, сконцентрованих географічно в межах регіону підприємств, які спільно використовують спеціалізовану туристичну інфраструктуру, локальні ринки праці та інші функціональні структури господарства [21].

Провідну, стрижневу роль у туристичному кластері відіграють туристичні підприємства (зазвичай, потужні туроператорські фірми), які експортують свої послуги за межі регіону, країни. На нижчому рівні знаходяться різноманітні туристичні агентства, а також численні підприємства з розміщення, харчування, транспортування туристів, надання супутніх послуг і виробництва товарів туристичного попиту. І всі вони об'єднуються спільним бізнес-кліматом, в межах якого формуються необхідні для функціонування туристичного кластера трудові ресурси, технології, а також діють різні стимули, включаючи податкову систему, адміністративне регулювання та бар'єри. Туристичні кластери різняться рівнем організованості, потенційними можливостями, специфікою внутрішньої взаємодії та рівнем державної підтримки [10].

3.1 Загальні відомості про туристичні кластери Миколаївської області

Під час дослідження туристичних ресурсів Миколаївської області, мною було поділено область на чотири основних туристичних кластери та два самостійних під-кластери в межах одного спільного кластера. Головним принципом виділення туристичних кластерів була географічна та економічна близькість туристичних ресурсів до центрів відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Головною особливістю туристичних кластерів області є спільна туристична інфраструктура, яка формує спільні туристичні та економічні цілі та завдання. Тобто в кластері можуть функціонувати різні підприємства головними цілями та завданнями яких є задоволення рекреаційних потреб населення та економічне зростання і розвиток туризму в окремо взятому регіоні.

На основі виділених кластерів було виділено два під-кластери. Особливістю яких є: значний розвиток інфраструктури, самостійне функціонування позакластером, а також є значними центрами туристичних ресурсів.

В межах області було виділено чотири туристичні кластери, а саме: Первомайський (або Північно-Бугський), Вознесенський (або Побугський), Миколаївський (або Центральний) та Баштанський (або Східний); а також два під-кластери: Причорноморський (під-райони Березанський та Очаківський) і Миколаївський (в межах міста Миколаєва).

3.2 Кластери та під-кластери Миколаївської області

Північно-Бугський туристичний кластер

До складу кластеру входять такі під-райони: Врадіївський, Кривоозерський, Первомайський та Арбузинський. До складу кожного під-району входять такі туристичні об'єкти та ресурси (карта Додаток А):

1) Врадіївський під-район:

Врадіївка (сміт): Врадіївський районний стадіон, Миколаївська церква ПЦУ, готель Берлога, залізнична станція «Врадіївка», пам'ятний знак на честь визволення Врадіївки від німецько-фашистських загарбників.

Гуляницьке (село): пам'ятник Т. М. Гуляницькому.

2) Кривоозерський під-район:

Криве Озеро (сміт): церква «Різдва Пресвятої Богородиці», костел святого Людовіка, готель «Нива», Парасківська церква.

Мазурово (село): Іоанно-Богословська церква.

3) Первомайський під-район:

Романова Балка (село): храм Покрови Божої Матері.

Грушівка (село): храм Різдва Пресвятої Богородиці, база відпочинку «Дубровка».

Степківка (село): церква Казанської Богоматері.

Кам'яний Міст (село): Українська православна церква богоотців Іоакима і Анни, меморіал загиблим у другій світовій війні жителям селища.

Катеринка (село): православна церква святої великомучениці Катерини.

Кумари (село): храм святого Архістратига Михаїла.

Кінецьпіль (село): храм Покрова Божої матері.

Станіславчик (село): Іоанно-Богословська церква.

Підгородна (сміт): храм святителя Миколая.

Мигія (село): НПП «Бузький Гард», кемпінг «Козацький рій», пам'ятний знак про форсування П. Бугу 1944 року, Мигіївська ГЕС, готель «Гостинний двір», кемпінг «Рафтинг тур», готель «Мигія Маєток», база

рафтингу «Скеля», кемпінг «Протичанський», урочище «Протич», «Великий Мигійський поріг», радонове озеро [6].

Первомайськ (місто): готель «Санаторій», Первомайська ГЕС, мотель «Шанс», храм Миколая Чудотворця, церква святого Архістратиґа Михаїла, залізничний вокзал «Первомайськ на Бузі», готель «Гостинний двір», центральний стадіон Первомайська, Свято-Варварівська церква, храм Святителя Спиридона Тримифунтського, церква Покрова Божої Матері, готель «Дача над млином».

4) Арбузинський під-район:

Новокрасне (село): пам'ятник полеглим в Другій Світовій війні.

Семенівка (село): пам'ятник полеглим в Другій Світовій війні, руїни млина, каньйон з водоспадом, музей історії с. Семенівка.

Арбузинка (сміт): районний стадіон «Колос», церква різдва пресвятої Богородиці.

Южноукраїнськ (місто): меморіал воїнам визволителям, Ташлицька ГАЕС, Южно-Українська АЕС, санаторій «Іскра», міський стадіон «Олімп», міський парк, спортивний комплекс «Олімп», церква київського патріархату, готель «Добробут», готель «Лідер», льодова ковзанка, готель «Дружби народів», автовокзал «Южноукраїнськ», храм Христа Спасителя, будинок культури «Енергетик», парк Перемоги, басейн «Дельфін», готель «Квартири подобово», меморіал полеглим в Другій Світовій Війні, Южноукраїнський міський історичний музей, міський пляж, Богданівська ГЕС, сквер «Дружби», сквер «Літературний», Римо-католицька церква, мотель «Бранденбург», готель «Апартаменти Южноукраїнська», пам'ятник Тарасу Шевченко, кінотеатр «Прем'єра», готель «Квартири в центрі», парк Шевченка.

Побугський туристичний кластер

До складу кластеру входять такі під-райони: Доманівський, Веселинівський, Вознесенський, Братський та Єланецький. До складу кожного під-району входять такі туристичні об'єкти та ресурси (карта Додаток Б):

1) Доманівський під-район:

Маринівка (село): церква Івана Богослова.

Зелений Яр (село): церква святого Іллі.

Куйбишівка (Бузькі Пороги) (село): парк «Гранітно-степове побужжя» [6].

Богданівка (село): меморіал пам'яті жертв холокоста.

Прибужжя (село): Іоанно-Богословська церква.

Фрунзе (село): садиба Фатца.

Мостове (село): Преображенська церква, садиба Ерделі

Доманівка (смт): церква імені святого Олександра Невського, автовокзал, Доманівський районний стадіон, садибний будинок Шишкіна, пам'ятник трудової слави «ХТЗ», пам'ятник Герою Радянського Союзу Лихому І. М.

2) Веселинівський під-район:

Піщаний Брід (село): Католицька церква святого Мартина.

Кременівка (село): агротуристичний комплекс «Кременівський страус».

Веселинове (смт): футбольне поле, Комсомольський парк, автостанція «Веселинове», залізнична станція «Веселинове».

3) Вознесенський під-район:

Щербані (село): храм Архангела Гавриїла, Щербаковський спорткомплекс.

Актово (село): садиба «Під лелекою», національний парк «Актовський каньйон» [6].

Трикрати (село): заповідне урочище «Трикратський ліс», «Арбузинський каньйон», скеля «Пуп Землі», природний парк «Білі скелі», меморіал громадянської війни, пам'ятна стела в честь ополченців вітчизняної війни

1812 року, меморіальна дошка на честь меценатів та благодійників роду Скаржинських, будинок садиба Скаржинських [6].

Олександрівка (сmt): Святопокровська церква, Олександрівська ГЕС 1927 року.

Вознесенськ (місто): Церква Казанської ікони Пресвятої Богородиці, обеліск пам'яті, Свято-Вознесенський кафедральний собор, Міський будинок культури, готель «Парадіз», готель «Центральний», художній музей імені Є. А. Кібрика, парк імені Т. Г. Шевченка, Вознесенський міський стадіон, парк Першого травня, пам'ятник закоханим, ценква Іллі Пророка, залізничний вокзал «Вознесенськ», автостанція «Вознесенськ», церква Святої Ольги, пам'ятник «Гармата», готель «Тоскана», парк Незалежності, скейтпарк, пам'ятний знак «Мишке Япончику», пам'ятний знак герою СРСР О. А. Осадчому, парк Мар'їн гай, стадіон «Мототрек», мотель Хамеліон.

4) Братський під-район:

Сергіївське (село): каньйон на річці Камишивата [6].

Братське (сmt): парк імені Живковича, районний стадіон «Юність», готель «Паладіум», меморіальний парк, парк Слави, районний будинок культури.

Новокостянтинівка (село): пам'ятник полеглим в Другій Світовій війні.

5) Єланецький під-район:

Єланець (сmt): бюст Т. Г. Шевченка, пам'ятник «Трактор», церква Пресвятої Богородиці.

Малоукраїнка (село): церква св. Петра і Павла.

Калинівка (село): природний заповідник «Єланецький степ» [6], парк Перемоги, церква Успіння пресвятої Богородиці.

Водяно-Лоріно (село): церква св. Миколая.

Східний туристичний кластер

До складу кластеру входять такі під-райони: Новобузький, Казанківський, Баштанський, Березнегуватський та Снігурівський. До складу кожного під-району входять такі туристичні об'єкти та ресурси (карта Додаток В):

1) Новобузький під-район:

Пелагіївка (село): Свято-Михайлівський Пелагіївський монастир, регіональний ландшафтний парк «Приінгульський».

Софіївка (село): Софіївська гребля.

Щасливе (село): садиба Тропіних.

Новий Буг (місто): пам'ятник Гребеннікову, готель-ресторан «Hollywood», хостел «У Наталі», готель «Дункан», центральний районний стадіон, автовокзал.

2) Казанківський під-район:

Казанка (смт): готель, церква адвентистів сьомого дня, центральний районний стадіон, районний будинок культури.

3) Баштанський під-район:

Новопавлівка (село): Церква Різдва Пресвятої Богородиці.

Добре (село): Церква Почаєвської ікони Пресвятої Богородиці, залізнична станція «Явкіно».

Явкіно (село): Свято-Успенська церква.

Новоолександрівка (село): Церква благовірного князя Олександра Невського.

Лоцкіно (село): залізнична станція «Лоцкіно».

Мар'ївка (село): Церква Різдва Іоанна Предтечі.

Інгулка (село): Церква Пророка Іллі.

Баштанка (місто): храм Успіння Пресвятої Богородиці, Церква Покрови Пресвятої Богородиці ПЦУ, хостел «Мамина хата», готель, районний

стадіон «Славія», автовокзал, районний будинок культури, парк ім. Шевченка, готель «Велес», пам'ятник Семену Бойченку.

4) Березнегуватський під-район:

Кавказ (село): залізнична станція «Лепетиха».

Біла Криниця (село): дитячий табір «ім. Башкірова».

Березнегувате (село): залізнична станція «Березнегувате».

Висунськ (село): Свято-Покровський храм.

Березнегувате (смт): Воскресенська церква, районний стадіон «Колос», парк «Дитяче містечко казка», автовокзал.

5) Снігурівський під-район:

Промінь (село): залізнична станція «Зрошувальна».

Галаганівка (село): залізнична станція «Галаганівка».

Івано-Кепіно (село): залізнична станція «Івано-Копіно».

Снігурівка (місто): залізнична станція «Снігурівка», районний стадіон «Колос», Церква «Миколи Літнього», Церква «Миколи Зимового».

Центральний туристичний кластер

Даний кластер складається з п'яти під-районів та двох під-кластерів (на основі під-районів), а саме: Новоодеський, Миколаївський, Вітовський (колишній Жовтневий), Березанський, Очаківський, та під-кластери: Причорноморський (Березанський та Очаківський під-райони) і Миколаївський (в межах міста Миколаєва). До складу кожного під-району входять такі туристичні об'єкти та ресурси (карта Додаток Г):

1) Новоодеський під-район:

Костянтинівка (село): офіцерам служби паливо-мастильних матеріалів, залізнична станція «Баловне».

Гурівка (село): Свято-Покровська православна церква, парк «Казка».

Себине (село): храм Архистратига Михаїла, футбольне поле.

Нова Одеса (місто): пам'ятник Решетєєву І. І., стела визволителям Миколаєва, пам'ятник Захиснику Вітчизни, пам'ятник визволителям Нової Одеси, Свято-Георгіївська церква, готель «Круїз».

Бугське (село): церква християн адвентистів сьомого дня, футбольне поле.

Новоінгулка (село): храм св. Петра і Павла.

2) Миколаївський під-район:

Ковалівка (село): меморіальний комплекс на честь подій Великої Вітчизняної війни.

Новоселівка (село): кірха (залишились руїни).

Петрово-Солониha (село): храм Петра та Павла, земська школа кін. XIX ст., садиба астронома О. В. Бредіхіна, садибний будинок 2 пол. XIX ст., житловий флігель 2 пол. XIX ст., Мисливське господарство.

Стара Богданівка (село): Миколаївська церква 1860-1890 років.

Степове (село): Католицький храм Святого Петра і Павла, пам'ятник полеглим в Другій Світовій війні, футбольне поле.

Радісний сад (село): виноградно-коньячне підприємство ПАО «Радсад», спортивно-оздоровчий комплекс, 5-метровий скіфський курган 2-1 тис. нашої ери, музей історії села і виноградарства.

Нечаянне (село): церква Преображення Господня, пам'ятник полеглим в Другій Світовій війні.

Андріївка (село): табір йоги.

Ольшанське (сmt): Ольшанський будинок культури, пам'ятник Костянтину Ольшанському, Григорівський вапняковий кар'єр, Ольшанський цементний завод.

3) Вітовський під-район:

Каравелове (колишнє Коларове) (село): Церква преподобного Серафима Саровського, Садове Товариство «Вымпел».

Зайчівське (село): готель «Інгул», дачний кооператив «Зайчавське», «Будинок для відпочинку».

Воскресенське (сміт): Садово Виноградарське Товариство «Інгул», «Готель», Свято-Покровська церква, Свято-Воскресенський собор, джерело «Єврейські сльози» (релігійний пам'ятник).

Пересадовка (село): Садово Виноградарське Товариство «Чорногір'я», Свято-Михайлівська церква, Садово Виноградарське Товариство «Фарада».

Капустине (село): Церква Віри, Надії, Любові та матері їх Софії, стрілецький стендовий комплекс.

Білозерка (село): Свято-Миколаївська церква.

Первомайське (сміт): Церква Святих Апостолів Петра і Павла ПЦУ, Свято-Вознесенський храм УПЦ МП.

Костянтинівка (село): чоловічий монастир Святих рівноапостольних Константина та Єлени.

Шевченкове (село): залізнична станція «Котляреве», Церква Іоанна Златоуста.

Луч (село): Церква в честь ікони «Призри на смирение».

Лупареве (село): готель «Яхт-клуб», кооператив «Ольвія», готель «Сімейна дача».

Лимани (село): база відпочинку «Русская коса», готель «Русская коса».

Галіцинове (село): Садово Виноградарське Товариство «Ажарський», Садово Виноградарське Товариство «Океан», церква «Галіциново».

Миколаївське (село): Церква Іоанна Богослова.

Полігон (село): пам'ятник загиблим льотчикам Ту-16.

Калинівка (село): Церква Різдва Пресвятої Богородиці.

Мішково-Погорілове (село): Ташкентський (Харчатовський) ліс [6,8].

Чорноморський під-кластер

4) Березанський під-район:

Рибаківка (село): футбольні поля -2, Дитячий оздоровчий комплекс «Алий Парус», дитячий табір «Маяк», пансіонат «Чорномор» (друга лінія), база відпочинку «Лазурне», база відпочинку «Сонячна», база відпочинку «Ранок», міні-готель «Фауна», база відпочинку «Сокіл», база відпочинку «Добро», база відпочинку «Лісова поляна», міні-готель «Вікторія», кемпінг «Сосна», пансіонат «Чорномор» (перша лінія), база відпочинку «Юність», дитячий табір «Дружба», база відпочинку «Чайка», база відпочинку «Дельфін», база відпочинку «Луч», база відпочинку «Блакитна хвиля», база відпочинку «Промінь», готель «Лайк», дитячий табір «Морська хвиля», база відпочинку «Ніка», база відпочинку «Автомобіліст», база відпочинку «Дружба», готель «Кордон лісника», база відпочинку «Водник», пансіонат «Нива», база відпочинку «Дорожник», база відпочинку «Перлина», база відпочинку «Море», база відпочинку «Платан», готель «Фрегат», база відпочинку «Дача», база відпочинку «Будинок у моря», база відпочинку «Хвиля», міні-готель «Maximum», дитячий табір «Південний», база відпочинку «Будинок у моря 2», база відпочинку «Макарена», готель «Моє», готель «Хороший заклад», база відпочинку «Берег», база відпочинку «Родник», дитячий табір «Примор'я», готель «Акрополь», дитячий табір «Альбатрос», база відпочинку «Борисфеніда», кемпінг «Тетіс», база відпочинку «Еос», готель «Фенікс», база відпочинку «Поштовик», готель «Вікторія», база відпочинку «Турист», оздоровчо-спортивний табір «Лісотехнік», оздоровчий центр «Орлятко», база відпочинку «Рось», база відпочинку «Подоль'є», база відпочинку «Зміна», база відпочинку «Хвиля», база відпочинку «Дютон», готель «Аквамарин», «Міні готель», база відпочинку «Кузнечна», база відпочинку «Aqua Resort», Рибаківський будинок культури, база відпочинку «Троянда», міні-готель «Домашній уют», Протестантська церква Євангельських Християн-Баптистів, база відпочинку «Магнолія», база відпочинку «Галісман»,

Церква Святого Миколая, мис Аджиянск, готель «Застава», готель «Васильок», туристична зона «За Рибаківкою», дитячий табір «Колос», база відпочику «Солов'їний гай», готель «Колосок», база відпочинку «Янтар».

Морське (село): база відпочинку «Блакитні далечі», спортивна база відпочинку «Кіровець», база відпочинку «Кароліна», приватна садиба «У Вілька», база відпочинку «Черкаси», готель «San Marino», готель «Едін», готель «Маяк Карабуш».

Лугове (село): база відпочинку «Чайка», база відпочинку «Лаванда», база відпочинку «Елань», база відпочинку «Прибій в Луговому», база відпочинку «Дружба», база відпочинку «Либідь», база відпочинку «Ювілейна», готель «Ukraine», база відпочинку «Черемшина», база відпочинку «Каскад», пляж «Лугове», готель «Лугове Beach», міні-готель «Санрайз», готель «Берег», автокемпінг «Лугове», готель «Ольвія», база відпочинку «Південне», готель «Приморський», база відпочинку «Лугове», готель «Nataly».

Коблево (село): база відпочинку «Бригантіна», база відпочинку «Івушка», пансіонат «Нива золота», Навчально-оздоровчий табір «Політехнік-3», готель «Mariella», Спортивно-оздоровчий табір «Корабел», готель «Маяк», готель «Sunrise», пляж «Коблево», пансіонат «Зоря», пансіонат «Стріла», пансіонат «Надія», кінотеатр «Гаура-Нітай хол», готель «Салют», пансіонат «Тетяна», база відпочинку «Очерет», готель «Eurostandart Koblevo», готель «Багряні вітрила», готель «Валетта», база відпочинку «Ракета №1», готель «Forrest», готель «De La Vita», готель «Гостинний дім», готель «Коблево», готель «Фаворит», готель «Лотос», база відпочинку «Росинка», база відпочинку «Ракета №3», база відпочинку «Бірюза», пансіонат «Колос», база відпочинку «Ракета №2», готель «Vallent Park», готель «Повітря», готель «Альянс», готель «White cottages», пансіонат «Чорноморець», готель «Hostel Friday Wood», міні-готель «Гостинний дім», готель «Котедж в

сосновому бору біля моря», готель «Адмірал-2», футбольне поле», готель «Guest House Srub Koblevo», готель WellWood», кемпінг «Фортуна», готель «Криштал готель», готель «Чорне море», база відпочинку «Южанка Фалкон», готель «Перлина», готель «Южанка», готель «Берізка», готель «Elizium», готель «Фортуна», готель «Дерев'яний зруб», готель «In-Grid», готель «Адмірал», готель «Дельфін», мотель «Коблевський бриз», готель «Віта Парк», готель «У Андрія», готель «Marine beach», готель «California», готель «Vip», готель «Del Mar Koblevo», готель «Міленіум», база відпочинку «Зв'язківець», база відпочинку «Парус», готель «Меліоратор-Південь», готель «Голубий факел», база відпочинку «Сонячна», готель «Дніпро», готель «Парадіз», турбаза «Альтаір», база відпочинку «Комета-2», пансіонат «Миколаїв», готель «Аркадія-П», готель «Аркадія-2», готель «Одеса», готель «Вінниця», готель «Асоль», готель «Пальміра», курорт «Коблево», пансіонат «Санта-О», база відпочинку «Енергобудівельник», аквапарк «Коблево», готель «Аквапарк», каплиця Святого Миколая, готель «Rodeo-Inn», «Родео парк», міні гольф, стела «Коблево», автостанція «Коблево-2», готель «Мрія», готель «Гостинний двір Наталі», пансіонат «Олександрівський», кемпінг «SeaZone», база відпочинку «Ранчо», готель «Сітро», готель «Блакитна лагуна», база відпочинку «Тиха гавань», кемпінг «Теремок», кемпінг «Корал», готель «Едем», база відпочинку «Нептун-2», дитячий табір «Нептун-1», готель «Дружний», готель «Авіатор», пансіонат «Магнолія», готель «Перлина-3», готель «Джеронімо», готель «Slavlana», готель «Чайка-3», готель «Лагуна», готель «Чайка», готель «Bella», пансіонат «Посейдон», готель «Централ готель», готель «Charisma», готель «Atlantic», база відпочинку «Поліграфіст», база відпочинку «Лазурне», готель «Теплоход», база відпочинку «Імпульс», база відпочинку «Орбіта», лунапарк «Коблево», готель «У моря», готель «Дністер», пансіонат «Лідія», готель «Три дельфіна», дельфінарій «Немо», готель «Дністер-2», готель

«Олімп», база відпочинку «Телігул», готель «Одема-Південь», готель «EconomHotel», пансіонат «Аквамарин», пансіонат «Аннсвет-1», пансіонат «Аннсвет-2», готель «Вікторія», готель «Brazil», готель «Преображенський», готель «Аква Парк Міні», готель «Brava Lux», готель «Старий замок», готель «Дюк», готель «Hotel», готель «Хвиля прім», готель «Пляжний готель», готель «La Terrasse», кемпінг «Престиж», кемпінг «Ромашка», готель «Гюль», готель «Світанок», база відпочинку «Хуторок», кемпінг «Хутірець», база відпочинку «Ромашка», готель «Затишний дворик», готель «Дача», турбаза «У трьох сосен», готель «Посмішка літа», готель «Пляжник», готель «Альбатрос», пансіонат «Анастасія», готель «Глобус», готель «Сегмент», база відпочинку «Автомобіліст», готель «Енергетик», база відпочинку «Еліта», пансіонат «Факел», готель «Лазурний берег», готель «Радуга», готель «Оазис», готель «Буревісник», хостел «відпочинок у Коблево, приватний сектор», хостел «Баблідзе 104», хостел «Апартаменти на Баблідзе», хостел «Апартаменти на Морській», готель «Reef», автостанція «Коблево №1», винний завод «Коблево».

Червоноукраїнка (село): хостел «Железозло», хостел «Comfort», хостел «Полохач», хостел «Червонка», хостел «Ч», хостел «В еко стилі», хостел «Рожевий фламінго», хостел «У Лілії».

Березанка (сміт): футбольне поле, пам'ятник воїнам інтернаціоналістам, футбольне поле, Березанський районний народний історичний музей, Тилігульський ландшафтний парк [6] (у здовж східного узбережжя Тилігульського лиману).

Вікторівка (село): Свято-Михайлівська церква.

Тузли (село): Церква благовірного князя Олександра Невського.

Новофедорівка (село): футбольне поле.

Чапаєвка (село): Свято-Успенська церква.

5) Очаківський під-район:

Очаків (місто): база відпочинку «Сонячний берег», база відпочинку «Очаків», санаторій «Борисфен», пансіонат «Прибій», курорт «Очаків», пансіонат «Надія», база відпочинку «Динамо», Очаківський військово-історичний музей ім. Суворова, музей мариністичного живопису ім. Р.Г. Судковського, база відпочинку «Лотос», оздоровчий комплекс «Ольвія», база відпочинку «Портовик», база відпочинку «Акваторія», база відпочинку «Форт Геліос», районний стадіон «Артанія», дитячий оздоровчий заклад «Артанія», пам'ятник О.В. Суворову, Свято-Миколаївський собор, пам'ятник Р.Г. Судковському, пам'ятник загиблим при штурмі фортеці «Ачи-Кале», пам'ятник бригадиру Горичу, пам'ятник П.П. Шмідту, пам'ятник водолазам, пам'ятник «Торпедний катер. Визволителям Очакова 1944р.», пляжі: Намив, Дитячий, Дикий, Акваторія, Госпітальний/Міський, Прибій.

Чорноморка (село): база відпочинку «Чорноморка», «Пансіонат Заводу імені 61 Комунара», база відпочинку «Трембіта», база відпочинку «Санта», база відпочинку «Нептун», база відпочинку «Карпати», база відпочинку «Ювілейна», база відпочинку «Фрегат», база відпочинку «Золотий Пляж», база відпочинку «Корвет», база відпочинку «Топольок ЧДТУ», база відпочинку «Березка», база відпочинку «Парус», база відпочинку «Іоланта», база відпочинку «Вольдемар», база відпочинку «Оксана», база відпочинку «У Іри та Гени», база відпочинку «Велам», база відпочинку «Пансіонат Мрія», готель «Таверна», база відпочинку «Відпочинок у Тадеуша», база відпочинку «Янтар», база відпочинку «Троянда», база відпочинку «Пролісок», база відпочинку «Берег», база відпочинку «Баркас», база відпочинку «Дихання сонця», база відпочинку «Фотон-Чорномор'я», база відпочинку «Талісман», база відпочинку «Червона Перлина», винзавод «Бейкуш», аквапарк «Аттика».

Покровське (село): НПП «Білобережжя Святослава», кемпінг «Два береги», кемпінг «Кінбурнська стрілка», кемпінг «Гармонія», наметове містечко «Лагуна», пам'ятник Кошовому Отаману Сидору Білому [20], пам'ятник Суворову [19], бардтабір «Адміральський», база відпочинку «Таврія», причал «Покровські хутори», база відпочинку «Кінбурнський дім», «Кінбурнський зоопарк», Регіональний ландшафтний парк «Кінбурнська коса» [7].

Покровка (село): парк «Геродотов ліс» [7], база відпочинку «Біла акація», база відпочинку «У Бориса і Ярослава», база відпочинку «Ларина дача», база відпочинку «Орхідея», база відпочинку «АрамаТ», база відпочинку «Золота рибка», база відпочинку «Вільховий гай», база відпочинку «Пелікан», база відпочинку «Крайня хата», база відпочинку «Чирва», база відпочинку «Гостинний дім на Кінбурні», база відпочинку «Kinburn».

Кам'янка (село): музей природознавства (знаходиться в аварійному стані), палац культури.

Шевченко (село): пам'ятник Т.Г. Шевченко.

Паругине (село): пам'ятник загиблим в Другій Світовій Війні, Національний історико-археологічний заповідник «Ольвія» [6].

Іванівка (село): база відпочинку Полісся».

Куцуруб (село): громадський пляж «Sandy beach».

Миколаївський під-кластер

Миколаїв, Центральний район: готель «Морська хвиля», готель «Котедж в Миколаєві», Успенська церква, готель «Агроосвіта», стела «Миколаїв», Будинок дитячої творчості, санаторій «Інгул», зона відпочинку «Рибачий стан», плавальний басейн, драйв парк, водна станція «Стрілка», стадіон «Трудові резерви», скейт парк «Парк Перемоги», «Перемога, міський парк культури та відпочинку, пам'ятний знак автомобілістам і дорожникам Миколаєва, алея бойової слави, пляж

«Стрілка», Садівниче товариство «Родники», храм Святого Миколая, яхт-клуб, Варварівський стадіон, Свято-Михайлівська церква, сквер «Солдата», готель «Знахідка», пам'ятник В'ячеславу Чорноволу, готель «Асторія», готель «Корал», готель «Золотий фазан», готель «Миколаїв», пам'ятник «Танкістам визволителям», парк «Народний сад», храм святого мученика Іоанна Воїна, пам'ятник Боткіну», хостел «Боровичок», церква Олександра Невського, храм святого Пантелеймона, спортбаза, церква Божої Благодаті, парк «Адміралтейський», Миколаївський обласний краєзнавчий музей, готель «Нікотель», Кафедральний собор Касперської ікони Божої Матері, кінотеатр «Мультиплекс», монумент «Єдина Європа», «Манганарівський» сквер, пам'ятник Потьомкіну Григорію Олександровичу, готель «Інгул», готель «Континент», Миколаївський обласний художній музей, Костел Святого Йосипа, Кафедральний собор Різдва Пресвятої Богородиці, Миколаївський академічний обласний театр ляльок, Свято-Нікольський соборний храм, готель «Олександрівський», Миколаївський музей суднобудування і флоту, пам'ятник Римському-Корсакову, пам'ятник О.С. Пушкіну, пам'ятний знак на честь місця заснування міста Миколаєва, пам'ятник адміралу Макарову, Лютеранська церква Христа Спасителя, набережна, пам'ятник Фалєєву, соборна площа, храм Святителя Миколая, «Вічний вогонь», сквер імені 68 десантників.

Заводський район: готель «Каравела», Миколаївська астрономічна обсерваторія, готель «Український палац», готель «Пілігрим», готель «Колос», Свято-Семеонівський собор, Центральний міський стадіон, Миколаївський яхт-клуб, готель «Рейкарц», готель «Турист».

Корабельний район: стадіон «Кульбакіно», санаторій-профілакторій «Перемога», церква Святого Духу, Богоявленський парк, джерело князя Потьомкіна, Римсько-Католицька церква Матері Божої Святого Розарію,

яхт-клуб, сосновий лісопарк [6,8], готель «Металург», басейн «Водолій», храм Святих Апостолів Петра і Павла.

Інгульський район: база відпочинку «Кароліна», готель «Аркадія», автовокзал, «Миколаївський зоопарк», скульптура «Мауглі та Багіра», пам'ятник «Героям Чорнобиля», площа «Перемоги», сквер «Миколаївський», «Молодіжний палац культури», спортивний комплекс «Зоря», «Літак Іл-18», монумент «Комсомольцям», ККЗ «Юність», санаторій ГП НПКГ «Зоря»-«Машпроект» «Чайка».

Виходячи з вище перерахованих туристичних та рекреаційних ресурсів в кластерах, можна дійти висновку, що самим розвиненим кластером є Центральний. Саме на Центральний кластер будуть орієнтуватись інші кластери, а також в основному саме за рахунок Центрального кластеру буде відбуватись економічне зростання області загалом.

РОЗДІЛ 4.

Перспективи розвитку туристичних кластерів Миколаївської області

4.1 Перспективи розвитку Північно-Бугського туристичного кластеру

Найбільше розвиненими центрами туризму та рекреації є: Первомайськ, Южноукраїнськ, Криве Озеро та Мигія. Значним рекреаційним потенціалом володіє ріка Південний Буг на берегах якої потрібно створювати ландшафтні парки та будувати дитячі табори і бази відпочину, що значно приверне увагу населення як всього Первомайського району так і Миколаївської області взагалом, а в перспективі й інших областей України. В таких містах як Первомайськ та Южноукраїнськ є

потреба у розвитку готельної інфраструктури, так як в містах існує добре розвинута спортивна інфраструктура та є можливість розвитку спорту з виходом на обласний та загальнодержавний рівні (баскетбол, футбол), що допоможе привернути значні інвестиції в даний район області.

4.2 Перспективи розвитку Побугського туристичного кластеру

Даний туристичний кластер недостатньо розвинений але до основних його центрів рекреації і туризму можна віднести: Вознесенськ, Актово, Трикрата та Калинівка. В межах цих населених пунктів розташовуються такі природні об'єкти як: НП «Актовський каньйон», ПЗ «Єланецький степ», парк «Гранітно-степове побужжя», заповідне урочище «Трикратський ліс», «Арбузинський каньйон», ПП «Білі скелі», каньйон на річці Камишивата. Також в межах кластеру є але слаборозвинута спортивна інфраструктура, яка може дати поштовх у розвитку спорту (футбол), а також рафтинг через значну кількість порогів у здовж Південного Бугу. З точки зору розвитку рекреаційної інфраструктури, то кластер потребує значного розвитку та будівництва природоохоронних об'єктів у здовж річок та в межах каньйонів, а також розбудови дитячих таборів та баз відпочинку для місцевого населення, що також підтримає місцеву будівельну галузь та збільшить економічні можливості Побужжя.

4.3 Перспективи розвитку Східного туристичного кластеру

Східний туристичний кластер є найменш розвинутим у складі області. В основному туристичні та рекреаційні ресурси тут представлені сакральними об'єктами (церкви та храми), але також є незначна кількість пам'ятників, дитячих таборів, спортивних об'єктів та інших об'єктів які можуть привернути увагу потенційних відвідувачів даного краю області. Щодо перспектив розвитку кластеру, то тут необхідно створювати майже

все з «нуля», а саме: створення природних заповідних зон в межах течії річок Інгул, Інгулець та Висунь (на основі яких створити природні парки); на основі наявних спортивних об'єктів в найбільших населених пунктах: Баштанка, Новий Буг, Казанка, Березнегнувате та Снігурівка створити молодіжні спортивні комплекси для заохочення та розвитку спорту, як в перспективі створення в даних населених пунктах готельної інфраструктури для можливості проведення в них спортивних змагань різного рівня та залученням великої кількості спортсменів та гостей змагань і не тільки; також кластер потребує значного розвитку об'єктів рекреації, тому слід будувати їх неподалік від природних парків які будуть слугувати не тільки як збереження унікального природного об'єкту, але й як засіб популяризації природи даного регіону, що отримає відгук в гостях із сусідніх областей та великих міст, як наприклад: Кривий Ріг (розташовується вприблизно в 20 км від Східного кластера Миколаївської області), Кропивницький, Кременчук, Кам'янське, Дніпро, Запоріжжя та Нікополь.

4.4 Перспективи розвитку Центрального туристичного кластеру

Центральний туристичний кластер є найрозвинутішим серед усіх кластерів які входять у склад Миколаївської області. В даному кластері виділяються два під-кластери: Чорноморський та Миколаївський. Якщо звернути увагу на розвиток Центрального туристичного кластеру без урахування двох під-кластерів, то можна зробити висновок, що кластер є недостатньо розвиненим, але основними центрами туризму та рекреації є: Нова Одеса, Петрово-Солониha, Радісний Сад (Радсад) та Воскресенське. Виокремлений кластер дуже сильно залежить від під-кластерів які беруть на себе абсолютну більшість туристів та відвідувачів регіону. Щодо перспектив розвитку виокремленого кластеру можна виділити наступні

рекомендації: значно збільшити кооперацію з туристичними та рекреаційними підприємствами Миколаївського під-кластеру в розвитку відпочинку на берегах таких річок, як: Південний Буг та Інгул. З точки зору перспектив розвитку Миколаївського під-кластеру можна представити наступні рекомендації: вирішення транспортних проблем міста (місто сильно витягнуто в здовж Південного Бугу та Інгулу, через що в місті дуже часто утворюються затори і важко дістатися з одного кінця міста в інший); вирішення проблем із твердими побутовими відходами (ТПВ), ця проблема для міста не нова і тому потребує швидких дій, а саме побудову сміттєпереробного заводу і більш відповідального ставлення до даної проблеми, бо вона впливає на імідж міста, як туристичного так і обласного центру; більш тісну кооперацію між об'єктами готельної інфраструктури для більш зручного користування їхніми послугами відвідувачами міста; також значного розвитку потребує суспільна інфраструктура міста, а саме: кінотеатри, парки, сквери, пам'ятники видатним особам та діячам міста, дитячі зони відпочинку і тд. Розглянувши Чорноморський під-кластер можна запропонувати наступні рекомендації, що до перспектив розвитку: вирішити транспортну проблему, а саме з'єднати узбережжя двох під-районів (Березанського та Очаківського) однією спільною дорогою; розбудова дитячих таборів та баз відпочинку уздовж всього узбережжя під-районів, а також на Кінбурнській косі для максимального використання прибережної зони і утворення єдиної, самостійної прибережної агломерації; реставрація та відновлення функціонування баз відпочинку, дитячих таборів та курортів на узбережжі, які припинили свою діяльність після розпаду СРСР та під час економічного спаду в Україні; відновлення в прибережній зоні підприємств рибного промислу, так як вони дадуть нові робочі місця, відкриття підприємств малого бізнесу, а також будуть

здійснювати економічну підтримку населеним пунктам Чорноморського кластеру після пляжного сезону.

ВИСНОВКИ

Отже, розглянувши наявні туристичні та рекреаційні об'єкти інфраструктури туристичних кластерів Миколаївської області, можна зробити висновок, що: Миколаївщина дуже добре забезпечена рекреаційними ресурсами, але вони використовуються недостатньо та не в повній мірі, що має відображення в недостатньому зверненні уваги на їх рекреаційний та економічний потенціал.

В результаті дослідження туристичних та рекреаційних ресурсів Миколаївської області, мною було виділено чотири туристичні кластери, а саме: Північно-Бугський, Побугський, Східний та Центральний, а також два під-кластера: Чорноморський та Миколаївський. Всі вони відповідають адміністративно-територіальному устрою Миколаївської області за новою «Адміністративно-територіальною реформою» від 17 липня 2020 року, а саме Північно-Бугський кластер відповідає Первомайському району,

Побугський кластер Вознесенському району, Східний кластер Баштанському району, Центральний кластер Миколаївському району, а також під-кластери: Чорноморський під-кластер відповідає межам двох ліквідованих районів Березанському та Очакіському, а Миколаївський під-кластер відповідає межам міста Миколаєва. Саме такий розподіл області було обрано через географічну та економічну близькість територій ліквідованих районів області. Два під-кластера було виділено на основі значного економічного, туристичного та рекреаційного потенціалів цих територій.

Головними проблемами розвитку рекреації та туризму в області є:

1) Майже відсутня, а по декуди відсутня взаємодія між підприємствами рекреаційної галузі, через що невеликі підприємства не витримують конкуренції з більш великими або з більш скооперованими підприємствами;

2) Нерівномірне розташування об'єктів туризму і рекреації по території області, через що кластери мають не рівні стартові умови для розвитку;

3) Нерівномірне розселення населення (більшість населення, а саме 54,5% сконцентрована в чотирьох містах у здовж Південного Бугу), як наслідок низька загальна густина населення області, нерівномірне розповсюдження трудових ресурсів області та різний попит на товари та послуги в різних районах області;

4) Нерівномірний розподіл промислових підприємств по території області (в п'яти містах області сконцентровано 95% всієї промисловості області), а саме: Миколаїв, Вознесенськ, Южноукраїнськ, Первомайськ та Очаків, як наслідок Баштанський район на відміну від трьох західних районів не має значного промислового потенціалу який би міг виступати

економічним фундаментом району і в результаті він є економічно слаборозвинутим;

5) Низький рівень мотивації населення щодо розвитку туризму в області;

6) Майже відсутня конкуренція між великими містами та малими населеними пунктами, так як саме великі міста привертають абсолютну більшість відвідувачів області;

7) Застаріла інфраструктура яка залишилася ще з часів СРСР, яку потрібно реставрувати та модернізувати під сучасні потреби споживача;

8) Проблеми з перевезенням туристів та пасажирів до центрів рекреації і туризму, а саме поганий стан автошляхів (особливо на півночі та сході області), відсутність залізничного сполучення з Чорноморським узбережжям області, що створює проблеми для бажаючих відвідати Чорноморське узбережжя, і не знаючих як до нього дістатися;

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андріяш О. П. Географічна енциклопедія України / О. П. Андіяш. – К.: УРЕ, 1990, т. 2. – С. 155.
2. Багрова Л.А. Рекреационные ресурсы (подходы к анализу понятия) / Багрова Л.А., Багров Н.В., Преображенский С.В. // Изв. АН СССР. Сер. Геогр. 1997. №2. С. 4-10.
3. Величко В.В. Організація рекреаційних послуг: навч. Посібник / В.В. Величко// Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова / Х.: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2013. 202 с.
4. Використання кліматичних факторів в комплексі санаторно-курортного лікування / за редакцією Л. І. Фісенко.– К.: «Купріянова», 2005.– С. 246-251, 256с.

5. Григор'єва Я. В. Кластери як чинник активізації туристичної діяльності / Я. В. Григор'єва // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 7 (133). – С. 73–80.
6. Давиденко В. М. Заповідна справа / В. М. Давиденко. – Миколаїв: НУ «КМА», Миколаївська філія, 2002. – 140 с.
7. Давиденко В. М. Кінбурнський півострів, Кінбурнська коса, Білобережжя...: науково – популярне видання / Володимир Маркович Давиденко, Василь Богданович Чаус. – Миколаїв: Вид – во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. – 96 с.
8. Давиденко В. М. Рослинний і тваринний світ міста Миколаєва та його околиць / В. М. Давиденко, В. В. Добровольський. – Миколаїв: МДУ ім. В. О. Сухомлинського, V міжрегіональні новорічні біологічні читання, збірник наукових праць. – Вип. № 5, 2005. – С. 24-26.
9. Дишловий І.М. Питання формування та функціонування кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі регіону / Дишловий І. М. // Економічні інновації. – 2011. – Вип. 44. – С. 79-89.
10. Дишловий І.М. Сучасні організаційні рішення регіонального розвитку рекреації та туризму: кластеризація та комплексні програми: монографія / І.М. Дишловий. – Одеса: ІПРЕД НАН України, 2010. – 213 с.
11. Кузьмін О. Кластери як чинник інноваційного розвитку підприємств і територіальних утворень / О. Кузьмін, В. Жежуха // Економіст. – 2010. – № 2. – С. 14–23.
12. Левицька І. В. Розвиток туристсько-рекреаційного потенціалу регіону як основа формування туристичного кластера [Текст] / І. В. Левицька // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Випуск 9. – 2016. – С. 92-96.
13. Львівське управління Укргеокаптажмінвод.

14. Миколаївський обласний відділ статистики. Статистичний звіт за 2019 рік.
15. Ніколаєв Ю. О. Туристичні кластери в Україні / Ю. О. Ніколаєв // Вісник соціально-економічних досліджень. – Вип. 4 (47). – 2012. – С. 336–341.
16. Охріменко А.Г. Необхідність створення та функціонування туристичних кластерів у регіонах України / А.Г. Охріменко // Географія та туризм: національний та міжнародний досвід : матеріали VI Міжн. наук.-практ. конф. – Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – С. 278-282.
17. Семенов В. Регіональний рекреаційний кластер у контексті структурної перебудови економіки регіону / В. Семенов, В. Мозгальова, І. Давиденко // Регіональна економіка. – 2006. – №3. – С. 78-89.
18. Соколенко С.І. Розвиток економіки регіонів на основі інноваційних кластерів / С.І. Соколенко // Інвестиційно-інноваційний розвиток економіки регіону: Мат. IV з'їзду Співки екон. України та Міжн. Наук.-практ. Конф. Під. Заг. Ред. В.В. Оскольського. – К.: Навчальна книга – Богдан, 2010. – С. 100-116.
19. Твердовська Л. П. Історичними стежками Кінбурнської коси / Л. П. Твердовська. – Миколаїв: Видавництво Ірини Гудим, 2015.
20. Чорноморські козаки в битвах на воді проти турків під час війни 1787-1791 рр.– Сергій Чорний. «Флот України». м. Очаків.
21. Швець І.Ю. Пространственно-региональная кластеризация туристического комплекса / И.Ю. Швець // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – №2. – С. 65-73.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ДОДАТОК Б

ДОДАТОК В

ДОДАТОК Г

